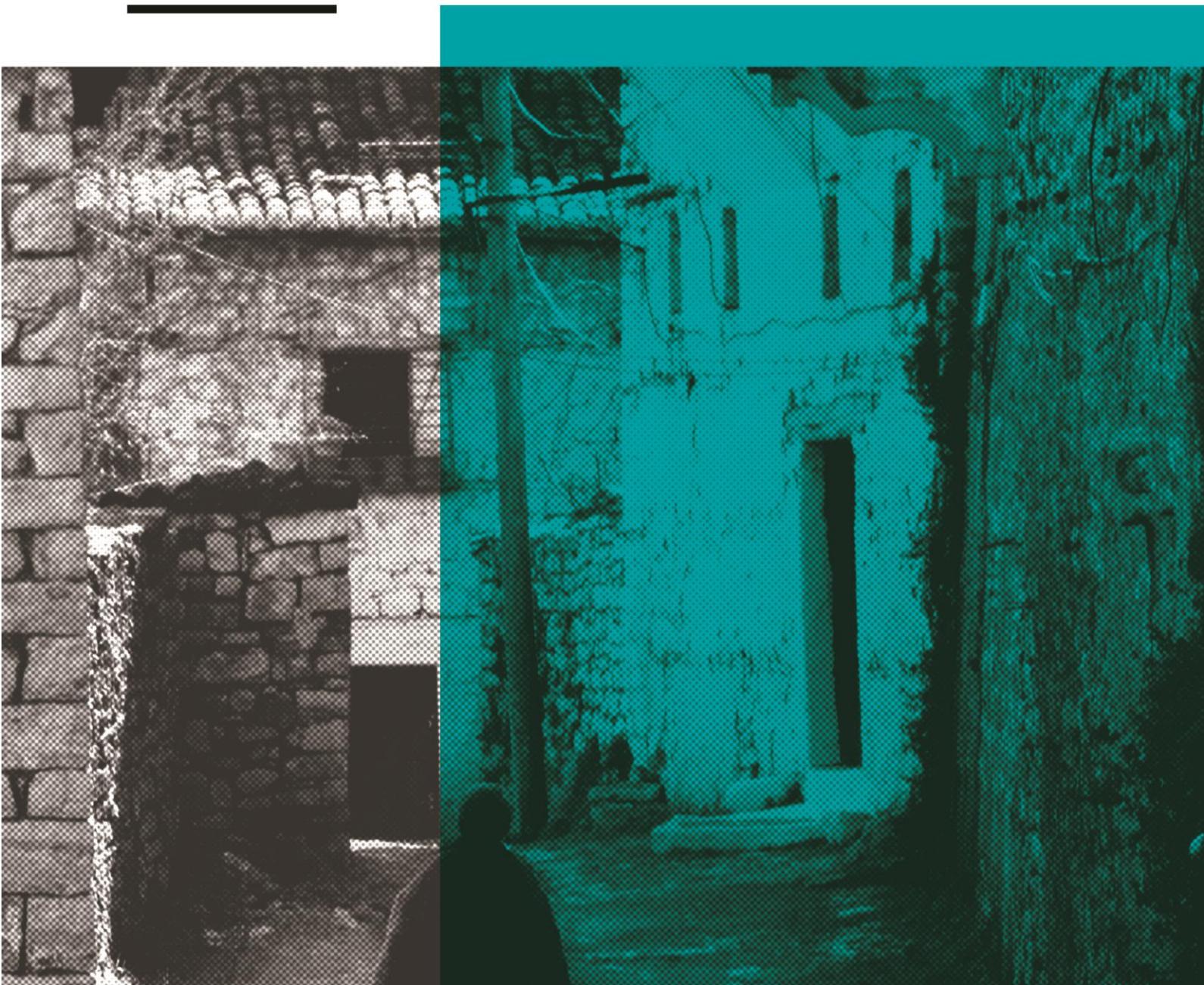

NOVINARSTVO I SUOČAVANJE SA PROŠLOŠĆU

PRIRUČNIK ZA NOVINARE NA KOSOVU

NOVINARSTVO I SUOČAVANJE SA PROŠLOŠĆU

PRIRUČNIK ZA NOVINARE NA KOSOVU

sadržaj

PREDGOVOR

1. UVOD
2. TRAGANJE ZA TEMAMA
3. ISTRAŽIVANJA O TEMI
4. INTERVJUISANJE
5. PISANJE ČLANKA
6. NAKON

OBJAVLJIVANJA

DODACI

Novinarski alati i literatura

Kontakti

Saradnici

Zahvalnost

Tiraž

PREDGOVOR

REČ UREDNIČKE EKIPE

Ovaj priručnik je rezultat 'Frekvencija prošlosti', projekta o novinarstvu osetljivom na konflikt, kojeg je sprovedla organizacija forumZFD.

Od 2011. do 2013. godine, novinari različitih medija, etničke pripadnosti, i iz raznih regiona Kosova, pridružili su se projektu kako bi istražili mogućnosti za obuhvatanje osetljivih pitanja povodom suočavanja sa prošlošću na Kosovu.

Brojni ambiciozni novinari su istraživali razne teme, počevši od lokalne istorije, kulturne baštine, ličnih sećanja ranijih generacija, do osetljivijih tema kao što su društvene promene koje su proizile iz oružanog sukoba, nestala lica, kao i silovanja tokom rata.

Pošto smo stigli do kraja našeg projekta, Isak Vorgučić, jedan od glavnih urednika uključenih u ovaj projekat, predložio je da se sakupe lična iskustava i znanja koje su novinari stekli kroz učešće u radionicama i da se sastavi priručnik, kako bi više novinara dobilo od ovog iskustva.

Ovaj priručnik nije namenjen da bude iscrpan vodič, niti namerava da pruži jedini validan način za obradu teme 'Suočavanja sa prošlošću'. Međutim, nadamo se da će isti pružiti koristan priručnik o ključnim pitanjima sa kojima se suočavaju novinari kada izveštavaju o 'Suočavanju sa prošlošću'. Sačinjen za prvenstveno novinare, ali nadamo se da će takođe biti od koristi za aktere civilnog društva i sve one koji brinu o osnivanju konstruktivne debate povodom prošlosti na Kosovu.

PREDGOVOR
NOVINARI I SUOČAVANJE SA PROŠLOŠĆU

05

1 UVOD

ŠTA JE SUOČAVANJE SA PROŠLOŠĆU, I KAKVE VEZE SA TIM IMA NOVINARSTVO?

Suočavanje sa prošlošću predstavlja pokušaj društva da analizira, shvati i nauči da živi sa prošlošću, posebno sa najtraumatičnijim iskustvima, kako bi nastavilo dalje. Motivacija u pozadini procesa suočavanja sa prošlošću je često sažeta citatom filozofa Džordža Santajana: "Oni koji ne pamte prošlost su osuđeni da je ponavljaju."

Kada je reč o prošlosti jednog društva, to podrazumeva iskreno priznavanje da se ta prošlost dogodila, težnju da se osude počinjena krivična dela, rehabilitaciju žrtava, i pokušaj da se krene dalje od te prošlosti, ili preciznije otklon od diskursa prošlosti koji deli ljudе, ka diskursu prošlosti u kojem su dijalog i pomirenje mogući.

Dakle, novinarstvo ovde može da igra bitnu ulogu. Profesionalni novinari se naravno ne bave suočavanjem sa prošlošću. Njihov primarni zadatak je da predstave tačne i izbalansirane informacije. Međutim, često je baš putem profesionalnog i izbalansiranog izveštavanja, i zaobljaženjem uobičajene i prevladavajuće propagande, proces suočavanja sa prošlošću postaje moguć u javnom prostoru.

Rizik ovog procesa je taj da nisu sve vrste pisanja o prošlosti konstruktivne i izbalansirane; često se prošlost koristi da bi se zapalila trenutna konfliktna situacija. Pisanje o prošlosti može biti nepotpuno i jednostrano kada se određene činjenice promišljeno ignorišu, i kada se ključne činjenice određene teme ne spomenu. U Kosovskom društvu, prošlost i interpretacija prošlosti se često koriste iz političkih razloga, koji dovode do površnih, etno-centričnih argumenata.

UVOD

NOVINARI I SUOČAVANJE SA PROŠLOŠĆU

Dobro izbalansirano izveštavanje o osjetljivim pitanjima znači izbegavanje sukobom preopterećenih koncepata kao što su „mi protiv neprijatelja“, „mi, žrtve, protiv njih“, i „počinioći“.

Pisati o suočavanju sa prošlošću može biti delikatno nastojanje, jer izaziva društvo da kritički gleda na svoju prošlost. Međutim, na Kosovu svakoga dana ovo rade novinari koji veruju u važnost svoje uloge u objašnjavanju, oblikovanju, opisivanju i ultimativnom uticanju na društvo.

To je primarni razlog stvaranja ovog priručnika, koji se sastoji od praktičnih saveta datih od strane kosovskih novinara, koji su iskusni na temu 'Suočavanje sa prošlošću'. Oni opisuju kako su to uradili i šta očekivati, koja su suštinska etička i profesionalna pravila, i gde naći kontakte i relevantne informacije.

Odlučili smo da napravimo priručnik koji ne govori o tome šta je nemoguće uraditi na Kosovu, ili zbog čega je teško, već da vam pružimo ključeve i alate, i pokažemo postojanje širokog opsega područja za rad, kojem se treba profesionalno pristupati.

"Kao novinar, ja pokriva teme suočavanja sa prošlošću, jer verujem da moji izveštaji mogu biti most od gorke prošlosti ka istini, koji će dovesti do pomirenja i mira među ljudima na Kosovu i Srbiji."
Edona

"Mislim da je suočavanje sa prošlošću važno za dobar život zajednice, posebno multietičke zajednice kao što je moja, za bolju budućnost svih."
Maja

2 POTRAGA ZA TEMAMA

Traganje za temom koja istražuje prošlost može na prvi pogled izgledati kao izazovni zadatak. Postoje očigledne i osetljive teme kao što su ratni zločini, nestala lica, kao i uništavanje kulturne baštine. Međutim, pre preuzimanja teških tema, treba imati na umu da je brojnost mogućih tema jednostavno raznolika. Neko može započeti sa istraživanjem ličnih priča, sećanjem ljudi povodom događaja iz prošlosti, ili istraživanjem istorije grada ili predela. Veoma brzo će se tada zakačiti za nešto neočekivano, iznenadjuće ili interesantno, nešto što je vredno prepričati.

ŠTA?

- Počinite razmatranjem onoga što vam je u krugu interesovanja kako bi pronašli vašu temu: ako vas zanima vaša tema, onda ćete i želeti da uradite dobar posao, npr. Ako ste zainteresovani za dnevnu politiku ili ekonomiju ili kulturu, sve ove oblasti imaju svoju dimenziju i u prošlosti. Da bi shvatili šta se danas dešava bilo bi korisno da se progleda njihov razvoj do danas, kako je prošlost uticala na trenutnu situaciju.
- Ispričajte priču iz perspektive obične osobe koja je pogođena konfliktom, a ne iz perspektive strana u konfliktu.
- Napravite listu identifikovanih žrtava: npr. nestala lica, ratni veterani, osobe koje su preživele silovanje.
- Pogledajte oko sebe! Kojom vrstom tema se bave ostala post-konfliktna društva u vašem okruženju i drugde? Kako se ti problemi rešavaju na Kosovu?
- Pogledajte na ono što se dešava, šta se dešava u sferi kulturne, javnom životu, na objavljene knjige, trenutne teme koje se diskutuju u društvu, istorijska istraživanja, itd.
- Budite i ostanite povezani. Održavajte kontakte sa NVO, nacionalnim i međunarodnim institucijama, istraživačima, itd.

POTRAGA ZA TEMAMA

NOVINARI I SUOČAVANJE SA PROŠLOŠĆU

KO?

- Uključite svakoga. Sve strane koje su umešane trebaju da budu obuhvaćene vašim istraživanjem. Ovo uključuje žrtve, institucije, veštace, neutralna treća lica, itd.
- Ne fokusirajte se samo na etničke grupe; kod ljudskih bića postoje još mnogi drugi identiteti.
- Budite svesni vašeg ličnog identiteta! Nemoguće je biti potpuno objektivan; na sve nas utiče naš lični identitet, u smislu etničke grupe kojoj pripadamo, obrazovanja i socijalnog porekla, polnog identiteta, i religioznog identiteta. Pokušajte da se uzdignite iznad toga, te da vaš lični identitet kao albanski/ srpski/ ostali etnički identiteti, ali kao takođe i kao žena/muškarac, vernalik, brat/ sestra, drug, izbalansirate sa vašem identitetom novinara. Proveravajte dok pišete: da li pišem svoj članak kao novinar ili kao Albanac/Srbin? Da li pišem članak u vezi vere kao novinar ili kao vernalik? Da li sam tražio mišljenja za moju priču koje se nužno ne poklapaju sa mojim mišljenjem?
- Ostavite otvorenom vašu ličnu perspektivu. Ne pokazujte vašu ličnu političku preferenciju, već budite kritični na osnovu činjenica.
- Znajte da ćete čak biti smartani predstavnicima vaše etničke grupe. Budite pažljivi kako ćete se predstaviti i kako će to uticati na vaš kredibilitet.

“Za početak, često sam nalazio teme u okviru moje zajednice, jer je verovatnije da će mi se poveriti svojim pričama. Teško je u početku; jedna od mojih priča je bila suočavanje sa etničkim različitostima u Mitrovici i najveći izazov je bio pristup ostalim etničkim grupama.”

Fitim

Za primere priča koje obuhvataju teme povezane sa ‘Suočavanjem sa prošlošću’, vidite interne stranicu našeg projekta ‘Frekvencije prošlosti’: <http://dwp-kosovo.info/frequencie>.

3 ISTRAŽIVANJE O TEMI

Zvuči logično: novinari koji rade na pričama trebaju da osiguraju da su njihovi izvori autentični i da izveštavaju istinu. Međutim, kada su u pitanju osetljive teme – put do istine je pomalo škakljiv. Dajemo vam nekoliko saveta koje smo sakupili kroz naše iskustvo.

NADITE POUZDANE IZVORE

- Koristite razne izvore, ne samo zvanične državne izvore, već i izvore (međunarodnih i lokalnih) NVO-a, privatnih lica, izvore sa interneta.
- Prikupite podatke od ljudi koji su/bili direktno uključeni u temu, ili od ljudi ili/i organizacija koje ih zastupaju (NVO, organizacije žrtava).
- Budite oprezni sa anonimnim izvorima: ako dobijete podatak od anonimnog izvora (što znači od lica koje ne želi da bude identifikovano), proverite da li je taj podatak pouzdan!
- Koristite identifikovane podatke: identifikovan podatak je uvek bolji od anonimnog: pokušajte da nađete drugo lice koji bi potvrdilo to što je anonimni izvor rekao.

ISTRAŽIVANJA O TEMI

NOVINARI I SUOČAVANJE SA PROŠLOŠĆU

- Težite ka kompatibilnosti: kompatibilnost je potraga za izbalansiranim informacijama od različitih izvora. Proveri da li je informacija kompatibilna; ako nije nađi šta je pogrešno u toj priči.
- Proverite da li je informacija koju imate najnovija – npr. izvori sa interneta: dodatne informacije se mogu ažurirati, promeniti, npr. statistike. Uvek koristite najnoviju verziju.
- Nađite sve moguće izvore. Ako su ključni izvori uništeni (zapaljena arhiva, biblioteka...), možda postoje druge opcije za nalaženje relevantnih dokumenata i podataka. Na primer, političari često imaju svoju privatnu arhivu, ako ne možete naći ili nemate pristupa službenoj arhivi.
- Izgradite poverenje i kredibilitet: izgradnjom poverenja i kredibiliteta, a posebno kada je reč o osetljivim temama, korišćenjem vašeg objavljenog članka kao preporuke, trebali bi da imate pristup do više informacija.

DODATNA LITERATURA

*Naučite kako da obavite novinarsko istraživanje: proverite u “Dublje kopanje, Priručnik o istraživačkom novinarstvu”, izdavač - BIRN
(vidi dodatak)*

4 INTERVJUISANJE

Intervjujusati osobu koja je preživela silovanje da govori o silovanju, ili žrtvu ratnih zločina da govori o ratnim zločinima izgleda logično, ali to nije uvek dobra ideja: Da li ste sigurani da ste profesionalno i emotivno spremni da saslušate njihove priče? Da li ste sigurni da su oni spremni da kažu svoju priču bez ponovnog preživljavanja njihove traumatične prošlosti? Dok intervjuisanje osoba u vezi osetljivih tema može pomoći davanjem glasa žrtvama, i obrabiti ostale ljude da istupe, a time takođe pomoći društvu da prihvati svoju prošlost, ipak je opasnost da može naneti više zla nego dobra. Za uspešan intervju – shvatite ozbiljno ove preporuke, idite preko organizacije a ne preko pojedine žrtve, pregledajte priručnike nabrojane u dodatku.

KAKO PRIĆI DAVAOCU INTERVJUA

- Predstavite se: ko ste, za koga radite, šta želite od intervjeta, u koje svrhe će se koristiti intervju. Ako ta osoba misli da vam može verovati, ona će vam najverovatnije rado i otvoreno govoriti.
- Pripremite unapred vodič intervjeta: trebate unapred da se dogovorite o fotografisanju ili video snimcima, i o tome kako ćete zaštititi identitet davaoca intervjeta. Izlaganje u medijima može dovesti osobu koja daje intervju u opasnost. Poštujte želju ljudi da ostanu anonymni. Lažna imena su efikasnija od inicijala kada je reč o zaštiti identiteta.
- Pokušajte da stvorite prijatnu atmosferu (posebno kod osetljivih tema): započnite razgovor sa lakin pitanjima, dajte davaocu intervjeta vremena da se opusti i da se prilagodi samoj situaciji intervjuisanja, kako bi bio opušteniji prema vama.
- Držite distancu: vi ste novinar, niste psihijatar ni socijalni radnik.

- Budite strpljivi, i dobri slušaoci.
- Organizujte intervju putem saradnje: kada je reč o osetljivim temama kao što je silovanje tokom rata, rizikujete da će ljudi koje intervjuјete ponovo preživljavati svoje traume, te intervju može da doneše više štete nego dobra. Prema tome, najbolje je da se organizuje intervju preko udruženja žrtava. Oni vam mogu pomoći da pripremite intervju i pružiće vam podršku tokom samog intervjeta, po potrebi.

"Intervju koji sam radio sa žrtvom silovanja je bio veoma težak. U to vreme nisam znao ni kako da reagujem na to što mi je ona govorila."

Dardan

PROBLEM SEĆANJA

- Proverite podatke. Sećanje nije pouzdano, posebno kada je reč o pitanjima koja su se dogodila pre dugo vremena. Prema tome, proverite podatke na osnovu drugih izvora.

"Sreo sam tog čoveka koji je bio u svojim osamdesetim, koji je izgubio dva sina i bio je željan pomirenja. Bio je veoma otvoren tokom intervjeta i uložio je puno vremena da govoriti o ovoj teškoj temi, iako samo mogao primetiti koliko mu je to bilo teško."

A.J.

"Intervjuisao sam osobu koja je preživela masovno ubistvo u njegovom selu i impresionirao me: on je ispričao svoju priču možda više od pedeset puta, ali još uvek je bio u stanju da sve to ponovi."

A.J.

“Svaki intervju sa žrtvama rata je težak. Veoma je važno slušati i biti oprezan tokom postavljanja pitanja.”

Edona

“Nikada ne pokušavajte da uradite više od vašeg posla! Ne zaboravite da ste tu da ispričate njihovu priču i podelite njihovo svedočenje.” Fitim

KAKO NE MANIPULISATI

- Ne postavljajte sugestivna pitanja (pitanja koja ukazuju na “tačne” odgovore)! Umesto toga postavite pitanja na prirodan način, koja ne odražavaju vaše lično mišljenje.
- Budite iskreni: ne pravite se da imate mišljenje o nečemu o čemu nemate.
- Ne dozvolite da osoba koju intervjuјete misli da će pisati ono što on/ona želi.
- Ne obećavajte osobi koju intervjuјete ono što ne možete ispuniti.

INTERVJUSANJE

NOVINAI I SUOČAVANJE SA PROŠLOŠĆU

KAKO NE BITI IZMANIPULISAN

- Budite iskreni prema vašoj priči: može se dogoditi da osoba koju intervjujete želi da napišete članak onako kako on/ona želi, te može pokušati da utiče na vas. To ostaje vaša priča! Kako bi držali opuštenu situaciju, i da bi izbegli nepoželjnu situaciju, možete koristiti uobičajene fraze, npr. „moj urednik mi nebi dozvolio da to napišem“.
- Snimajte sve što je osoba koja je dala intervju rekla, tako da u slučaju da on/ona promeni mišljenje, možete dokazati šta vam je rečeno.

„Imao sam veliki broj teških intervjuja! Obično pokušam da dam podršku, ali uvek primoravam sebe da držim distancu, i podsećam se da sam tu kako novinar. Takođe sam uvek oprezan da ne kažem nešto što bi uticalo na davaoca intervjuja.“ A.J.

DODATNA LITERATURA

Šta raditi a šta ne tokom intervjuisanja prezivelih: postarajte se da budete dobro pripremljeni za intervju i pročitajte priručnik o „Intervjuisanju žrtava torture”, od Mirona Varuhakisa, Državni univerzitet u Mičigenu (vidi dodatak).

5

PISANJE ČLANKA

Ovde dolazimo da samog jezgra profesije novinarstva. Kako preneti vašoj publici šta ste naučili, na jasan i izbalansiran način? Kao što ćete videti iz dole navedenih preporuka, novinar počinje suočavanje sa prošlošću počinje poštovanjem standarda dobrog novinarstva: biti tačan, izbalansiran i odgovoran. Naravno, ako se bavite osetljivim pitanjima trebate voditi više računa, ne samo kako pište, već takođe i o sebi, vašim emocijama i vašoj dobrobiti.

- Oprezno koristite reči: ne dramatizujte i ne uveličavajte.
- Ne generalizujte. To što kažete može uticati na sliku čitave grupe. Budite oprezni sa vašim rečima!
- Ne diskriminišite: ne koristite reči koje bi bilo koga uvredile, ne koristite govor mržnje. Izbegavajte rasistički i seksistički rečnik. Pišite na način koji je polno senzitivan, neutralan, nepristrasan, učтив.
- Pišite na jednostavan način kako bi se lakše razumeli; ne koristite komplikovanu terminologiju.
- Budite oprezni sa imenima i datumima. Proverite dva puta da li su tačni.
- Budite oprezni sa rečima. Ako ne znate koju reč da koristite, pretražite malo po internetu.
- Budite lojalni kada prenosite šta je davalac intervjuja rekao, ali izbegnite da citirate njihove reči ako su uvredljive i ne doprinose priči.
- Pažljivo razmislite o tekstu. Koja je informacija potrebna, koja informacija podržava predrasude? Na primer, odlučite u kojem je slučaju stvarno neophodno da se navede nečija etnička grupa ili nacionalnost, a u kojim slučajevima nije.

16

- Tokom pisanja razmišljajte o čitaocu koji nije obavešten o toj temi: Da li će on/ona shvatiti poruku? Da li ste naveli kontekst, osnovne činjenice, objašnjenja za autsajdere?
- Ne zaboravite da citirate izvore svih informacija – a posebno podataka koji su osetljivi i predmet su diskusije, kao što su brojevi (posebno žrtava).
- Ne nanosite štetu: odlučite da li želite da objavite sve informacije koje posedujete; proverite da li je neka informacija neophodna priči ili da li bi ista navela štetu licima o kojima govori. (Na primer, zaštite identitet sudskega svedoka; ne ostavljajte detalje na osnovu kojih se oni mogu identifikovati).

“Moj prvi članak za međunarodne novine je odbijen jer su istom nedostajale ključne istorijske informacije u vezi situacije na Kosovu. Smatralo sam da svi znaju o Kosovu.”

Fitim

KORISTITE IZBALANSIRANO PISANJE U VEZI SUOČAVANJA SA PROŠLOŠĆU

PISANJE PRIČE
NOVINARI I SUOČAVANJE SA PROŠLOŠĆU

- Ako pišete u vezi suočavanja sa prošlošću to se treba obaviti postepeno. Ne mislite o vremenu, već o kvalitetu vaše priče. Kod tema iz prošlosti nije ključno da se informacije brzo objave, već da je sadržaj istražen i pažljivo napisan, te da sakupite što je više moguće informacija i raznih tački gledišta.
- Predstavite više od jedne strane u vašoj prići.
- Pričajte sa svim licima. Ako jedan izvor govori o drugom licu, takođe trebate da razgovarate sa tim drugim licem.
- Budite otvoreni ako ne možete da razgovarate sa svim licima. Ako nađete samo jednu osobu ili ako nemate vremena te niste u stanju da se nađete sa potrebnom osobom do završnog roka vašeg članka, budite iskreni i opišite vaše pokušaje povodom kontaktiranja te druge osobe. Takođe, proverite to što je navelo prvo lice kroz druge izvore, kroz vaše lično istraživanje, ili kroz ostale intervjuje.
- Izbegnite objavljivanje priče o samo dve suprotne strane. Uvek postoji više različitih gledišta, više uključenih ljudi, treći ili četvrti izgled vaše priče.

KAKO SE SUOČITI SA LIČNIM OSEĆANJIMA I ISKUSTVIMA TOKOM PISANJA

- Prepoznajte vaša osećanja: suočavanje sa prošlošću može biti lično težak poduhvat. Normalno je to da se u teškim situacijama potresete, tako da je dobro da prepoznete osećanja, ali ne i da reagujete emotivno.
- Po potrebi izadite iz situacije. Ako primetite da te ste previše emotivno pogođeni, izvedite sebe iz te situacije. Napravite pauzu, razgovarajte sa drugim kolegama, uzmite vreme da razmislite o vašoj temi i o tome kako je pokrivate.
- Zapamtite da ste novinari i da je vaš posao da izvestite, ne da pomognete, i ne da se upletete.
- Savetujte se sa vašim urednikom. On ili ona nisu direktno uključeni u pisanje priče i mogu imati veću distancu.

KAKO SAČUVATI SEBE OD OPASNOSTI

- Jedan važan savet je taj da ne radite sami: potražite podršku vašeg urednika, nađite "saveznike". Što više ljudi radi na članku – više je odbranjen pojedinačni novinar.
- Ali vi takođe trebate da znate vaše granice, kada da gurate dalje, a kada da se povučete.

“Do sada nikada nisam napustio priču, ali sam uvek pre početka izračunao rizike.”
Fitim

PAZITE SE MUTNIH REDOVA

izveštavanje o žrtvama i počiniocima

- Ne slavite počinice fokusirajući se samo na njih. Ne marginalizujte žrtve ponovo; oni su već žrtvovani/marginalizovani u prošlosti
- Žrtve su direktni svedoci ratne stvarnosti. Oni pokazuju uticaj sukoba na (sve) obične ljude, ali ne upadajte u zamku naglašavanja kolektivne žrtve “njihove strane” kojoj žrtva pripada, a da ne navedete/zaboravite i njihove zločine.
- Pazite se definisanja grupa. Nije lako povući liniju između žrtava i počinitelja i svedoka. Oni nisu uvek odvojene grupe; isto lice može biti i žrtva i počinitelj.
- Objavite priče koje nisu poznate publici, priče koje se razlikuju od uobičajenih pogleda na prošlost, kako bi se sprečilo negiranje kompleksnosti prošlosti.

PISANJE PRICA
NOVINARI I SUOČAVANJE SA PROŠLOŠĆU

6 NAKON OBJAVLJIVANJA

Trebate znati da objavljivanje priče o suočavanju sa prošlošću može imati posledice. Neke od njih se smatraju kao pozitivne: vaša priča može podići javnu svest u vezi tog pitanja, žrtve mogu dobiti javno prepoznavanje i podršku njihovih prava, ili može vršiti pritisak na političku agendu za unapređivanje zakonodavstva. Međutim, trebate biti pripremljeni na vatru ili pritisak kada radite na osetljivim temama. Na primer, vaša priča može povrediti neki politički, ekonomski ili javni interes. Evo nekoliko saveta koji će vam pomoći da se suočite sa ovim izazovima.

MOGUĆE POSELDICE

- Preduzmite sve mere predostrožnosti: ako članak nije u skladu sa lokalnim zakonima to može imati pravnih posledica po autora članka. Prema tome, ako pišete o osetljivim temama, budite sigurni da li ste preuzeli sve mere predostrožnosti kako bi izbegli optužbe za klevetu. Dok pišete o osetljivim temama, vodite dodatno računa da bi izbegli objavljivanje pogrešnih činjenica, kako bi smanjili opasnost da vas optuže zbog zloupotrebe.
- Budite svesni posledica na ljudi koje spominjete u vašoj priči: identiteti se mogu otkriti, ljudi rizikuju da budu stigmatizovani, ili ponovo traumatizovani.
- Pazite da ne podstaknete predrasude. Tokom pisanja u vezi sa „drugim“ (nacionalnost, verska grupa, itd.), mogu se otvoriti predrasude prema grupi, ili prema samom novinaru koji može da bude optužen za pomaganje „drugoj strani“.

KAKO SE NOSITI SA KRITIKAMA

- Budite spremni na kritike bilo koje strane koja je bila uključena u konflikt. Vi ne pišete da „zadovoljite“ publiku, već da izvestite činjenice.
- Vodite računa o izveštavanju u skladu sa kodeksom novinarske etike; čak i ako je član vaše zajednice uključen u vašu priču, trebate da se držite istine.

- Prihvate kritike: konstruktivna kritika je poželjna; može vam pomoći da poboljšate vaš rad.
- Zahtevajte podatke: ako neko tvrdi da su podaci u vašem članku neistiniti – zahtevajte od osobe koja kritikuje da dostavi svoje podatke, da bi prikazali „prave“ činjenice i time poboljšali izveštavanje povodom teme.

KAKO SE SUOČITI SA SAMOCENZUROM

- Ako pišete o osetljivim temama može vam se dogoditi da se ustručavate da napišete nešto, jer (i ako nema cenzure od strane vlasti) možete se plašiti kritike, jer osećate društveni pritisak pošto možete da napišete nešto što se većini u vašoj zajednici ne bi svidelo. Samocenzura se takođe može dogoditi kada je rezultat vašeg istraživanja drugačiji od onoga šta ste očekivali (npr. političar koji vam se sviđa je uključen u krivične aktivnosti; neko koga ste smatrali „žrtvom“ takođe je umešan u delovanje kao „počinilac“).
- Pripremite se na kritike vaše novinarske grupe. Može doći do pritiska od strane medija za koji radite, od ljudi od kojih finansijski zavisite. U takvim slučajevima: podsetite se vaše motivacije, vaše novinarske profesije, i pokušajte da prevladate samocenzuru!
- Pažnja: moguće je da u nekim slučajevima ne objavite činjenice, imena ili izvore kako im ne bi naškodili. Ovo nemojte mešati sa samocenzurom; to je legitimna zaštita.

NOVINARI I SUOČAVANJE SA PROŠLOŠĆU

NAKON OBJAVLJIVANJA

“Ponekada nas smatraju Beogradskim špijunima (...). Nije me briga!”
Edona

“Naravno, nailazio sam na one koji su mi govorili kako bih trebao da pišem a kako ne, i nazivali su me svakakvim imenima, ali ja obično nastavim da radim svoj posao i da idem svojim novinarskim putem.” Fitim

DODACI

ODRICANJE ODGOVORNOSTI

Dole navedena literatura i kontakti su dokazani kao važni i pouzdani izvori za novinare koji su radili na ovom projektu. Ovim lista nikako nije iscrpljena, niti znači da dole navedene organizacije dele iste stavove kao ovaj priručnik.

NOVINARSKI ALATI I LITERATURA

Priručnik o novinarstvu osetljivom na konflikt

Priručnik o novinarstvu osetljivom na konflikt, Ron Haurad, IMSilmpacs.
<http://www.i-m-s.dk/publication/conflict-sensitive-journalism/>

Izveštavanje za promene: Priručnik za lokalne novinare u kriznim oblastima, IWPR.
iwpr.net/reporting-change-handbook-local-journalists-crisis-areas

Izveštavanje sveta: Praktična lista etičkog izveštavanja o sukobima, Džejk Linč, C&P Forums
reportingtheworld.net/RtW_book.html

Priručnik o tranzicionoj pravdi

Izveštavanje o tranzicionoj pravdi: Priručnik za novinare, Džulija Kroford, BBC world service trust
www.jurnalistik.net/wp-content/uploads/TJ-Handbook-Jan-08.pdf

Priručnik o suočavanju sa traumama

Tragedije i Novinari: Vodič koji pomaže novinarima u izveštavanju o nasilju, radi lične zaštite i zaštite žrtava, Džo Hajt i Frenk Smit, Dart Center
dartcenter.org/publications

Intervjuisanje žrtava torture: Vodič za novinare, Miron Varuhakis, Michigan St. University
<http://www.victims.jrn.msu.edu/>

Priručnik za novinarsko istraživanje

Dublje kopanje: Vodič za istraživačko novinarstvo na Balkanu, Šila Koronel, BIRN
balkaninsight.com/en/page/Digging-Deeper-A-Guide-for-Investigative-Journalists-

DODACI

NOVINARI I SUOČAVANJE SA PROŠLOŠĆU

KONTAKTI

Nevladine organizacije

Alter Habitus – Institut za kulturne i društvene studije
www.alterhabitus.org

Alternativni kulturni centar – Gračanica
<http://akcgracanica.wordpress.com>

Udruženje porodica kidnapovanih i ubijenih na Kosmetu
<http://kosmetskezrtve.org.rs/rs/>

Centar za mir i toleranciju
<http://ngocpt.org/>

Centar za istraživanje, dokumentaciju i publikaciju
<http://crdp-ks.org>

Koordinacioni savet udruženja porodica nestalih lica na Kosovu
[Haki Kasumi,haki.kasumi@hotmail.com](mailto:Haki.Kasumi,haki.kasumi@hotmail.com)

Savet za odbranu ljudskih prava i sloboda
<http://www.cdhrf.net/>

Kulturna baština bez granica
<http://chwbkosovo.org/>

forumZFD na Kosovu
www.dwp-kosovo.info

Centar za humanitarno pravo na Kosovu
www.hlc-kosovo.org

Integra
www.ngo-integra.org

Udruženje veterana OVK
<http://veterani.net/>

Kosovski centar za rehabilitaciju žrtava torture
<http://www.krct.org>

Medika Kosova
<https://www.facebook.com/pages/Medica-Kosova/272427462803877>

Ćendra Multimedia
www.qendra.org

Inicijativa mladih za ljudska prava na Kosovu
<http://ks.yihr.org/ks/?/ks>

ODRICANJE ODGOVORNOSTI

Dole navedena literatura i kontakti su dokazani kao važni i pouzdani izvori za novinare koji su radili na ovom projektu. Ovim lista nikako nije iscrpljena, niti znači da dole navedene organizacije dele iste stavove kao ovaj priručnik.

Institucije

Komisija za ljudska prava, polnu ravnopravnost, nestala lica, i peticije. Skupština Republike Kosovo

<http://www.assembly-kosova.org/?cid=2,110,109>

Odeljenje sudske medicine

<http://www.md-ks.org/?page=1,26>

EULEX Misija Evropske unije za vladavinu prava na Kosovu

<http://www.eulex-kosovo.eu>

Institut za istoriju 'Ali Hadri', Priština

<http://www.ihp-ks.org/>

Institut za istrage ratnih zločina na Kosovu

<http://www.md-ks.org/?page=1,180>

Institut za društvene nauke i humanistku, Prištinski Univerzitet

<http://filozofiku.uni-pr.edu/Istituti-i-Fakultetit-Filozofik.aspx>

Među-ministarska radna grupa za suočavanje sa prošlošću i pomirenje

Durata Hodža, <http://www.kryeministri-ks.net/?page=1,41,1997>

Međunarodna komisija za nestala lica

<http://www.ic-mp.org/>

Kosovsko ministarstvo za zajednice i povratak, Odeljenje za zajednice u nepovoljnem položaju

Devole Topčiu, <http://www.mkk-ks.org/?page=2,124>

Kosovska agencija za imovinu

<http://kpaonline.org>

Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije

<http://www.masht-gov.net/advCms/>

DODACI

NOVINARI I SUOČAVANJE SA PROŠLOŠĆU

MEDIJI

Udruženje profesionalnih novinara Kosova

<http://www.apjk.org>

BIRN Tranzicionaravda

<http://birn.eu.com/en/outputs/balkan-transitional-justice>

Nezavisna komisija za medije

<http://www.kpm-ks.org/>

Savet štampe Kosova

<http://www.presscouncil-ks.org>

Radio KIM i KOSMA (radio na srpskom jeziku kao i mreža radio stanice koje su uključene u projekat Frekvencije prošlosti)

www.radiokim.net; www.kosmainfo.net

SARADNICI

Goran je bio moderator radionice projekta *Frekvencije prošlosti*, povodom stvaranja ovog priručnika. Goran, rođen 1962. godine, je hrvatski edukator mira i živi u Hrvatskoj i Makedoniji. Direktor je Miramida centra – Regionalne razmene izgradnje mira, i urednik je

“U dosluhu i neposluhu - Pozitivna praksa izgradnje mira u Hrvatskoj u devedesetim i kasnije”

**Goran
BOŽIČEVIĆ**

**Dardan
HOTI**

Dardan je novinar u *Tribuni*, dnevnoj novini na Kosovu. Aktivan je u novinarstvu više od tri godine, prethodno u *Indeksonline.net*. Dardan je rođen 1989. godine, u Velikoj Kruši. U oktobru mesecu 2013. godine, on je dobio UNDP nagradu za najbolju priču o siromaštvo, nastaloj tokom njegovog istraživanja povodom NVO prevara o bolesnoj deci i porodicama širom Kosova.

Nerimane je rođena 1988. godine i odrasla u Mitrovici, gde je studirala na Fakultetu primenjivih nauka. Radila je na jedinom multi-etničkom portalu vesti na Kosovu, *MMagazine*. Takođe je koordinirala predizborne debate koje su inicirali KIPRED i ATRC u Mitrovici.

**Nerimane
FERIZI**

**Mimoza
KČIKU**

Mimoza je rođena u Prištini 1990. godine, i trenutno radi u mesečnom magazinu “*IP Magazine*” kao glavni urednik. Takođe saraduje sa portalom *publiku.net* gde pokriva opšte vesti. Prethodno je radila na *Top Kosova TV kanalu*.

Čarli je odgovorni menadžer projekta Frekvencije prošlosti u forumZFD. Rođen je 1984. godine u Francuskoj, te poseduje duplu diplomu iz političkih nauka i sociologije Univerziteta u Bordou u Francuskoj, i Univerziteta u Štutgartu u Nemačkoj. Nakon što je bio angažovan na nekoliko novinarskih pozicija u Nemačkoj, Francuskoj i Irskoj, radio je u Evropskom šou programu Zum Europa na francusko-nemačkoj TV mreži ARTE. Od 2011. godine on na Kosovu organizuje radionice o novinarstvu osetljivom na sukob.

Čarli LUFRANI

Edona
PECI

Edona je dopisnik Balkanske mreže istraživačkog novinarstva, gde dnevno izveštava za Balkansku tranzicionu pravdu i Balkan Insajt. Rođena je u Mitrovici 1986. godine, odrasla u Švedskoj i Nemačkoj, i vratila se na Kosovo gde je nastavila studije političkih nauka i javne administracije, te je počela da se bavi novinarstvom. Pre nego da se pridruži BIRN-u, ona je radila kao dopisnica Radija Slobodna Evropa i albanske satelitske televizije ALSAT

Aleksandra je rođena 1991. godine u Prištini. UU 2013. godini je diplomirala na međunarodnim odnosima, na Fakultetu političkih nauka u Beogradu. Od avgusta meseca 2013. godine radi kao novinar, urednik i voditelj na radiju Kim i TV Centar.

Aleksandra MILADINOVIC

Maja
PETKOVIĆ

Maja je rođena 1988. godine u Skoplju, na Radio televiziji Herc u Štrpcu radi već osam godina kao novinar, urednik i voditelj. Takođe radi za srpsku radio mrežu Kosma, Srpsku TV mrežu Mreža, Agrar i Kosnet info. Ona pokriva sve vrste radio i TV priča iz svih delova Kosova.

NOVINARI I SUOČAVANJE SA PROŠLOŠĆU

DODACI

Enis je novinar, rođen je 1990. godine u Ohridu. Studirao je novinarstvo i marketing na Univerzitetu u Prištini.

Svoju karijeru započeo je na Radio televiziji Kosovo, dok je prethodno saradivao sa radijom Urban FM, Kohavižn i Klan Kosova.

Enis ĆAZIMI

Medijana RAHMANI

Medijana je novinar. Rođena je 1991. godine u Mitrovici. Nakon 8 godina rada za lokalne medije u Prištini i Mitrovici trenutno je voditeljka jutarnje emisije na Kohavižn. Radila je na temama suočavanja sa prošlošću, kao što su poreklo imena ulica u Prištini, i posao ratnih dopisnika koji su pokrivali sukob na Balkanu. Ona pokriva svakodnevna pitanja u vezi porodica, omladine, mode itd.

Ivana je rođena 1992. godine u Lipljanu. Studira geografiju te radi kao novinar i voditelj za TV CENTAR.

Ivana RAŠKOVIĆ

Fitim SELJIMI

Fitim je foto-reporter i novinar, rođen 1991. godine u Mitrovici. Nakon njegovog dvogodišnjeg rada u multietničkom magazinu M-Magazin, napravio je nekoliko foto-dokumentarnih projekata od kojih su većina o društvenim i post-konfliktnim pitanjima (kao što su "Život u Romskoj mahali", "Baština naših predaka" i "U potrazi za ostacima moga oca").

Radi za Korbis imidžiz, i objavljuje svoje radove u Ekonomistu (The Economist), Njujorkeru (The New Yorker), Al Džaziri i na raznim lokalnim medijama na Kosovu. Redovno pokriva teme u vezi društvenih problema i suočavanja sa prošlošću.

Isak je nezavisni producent, medijski analitičar, novinar i bloger koji je završio magistraturu na Kosovskom institutu za novinarstvo i komunikologiju (KIJAC). Nakon što je završio vojnu službu i nakon njegovog inžinjerskog i teološkog obrazovanja, proveo više od jedne decenije u manastiru kao monah. Trenutno radi kao direktor radija, televizije i internet portala radiokim.net na Kosovu.

Isak VORGUČIĆ

Ketlin ZIDLER

Ketlin je rođena 1982. godine u Drezdenu, Nemačkoj. Ona je istoričar sa specijalizacijom Istočne i Južne Evrope, suočavanjem sa prošlošću i pitanjima identiteta. Nakon što je završila studije u Lajpcigu i Beogradu trenutno radi na svom doktoratu. Došla je kao praktikant za forumZFD u 2013. godini da radi na projektu Frekvencije prošlosti

NOVINARI I SUOČAVANJE SA PROŠLOŠĆU

DODACI

ZAHVALNOST

Ovaj priručnik, kao i projekat Frekvencije prošlosti u celini, bi bio nemoguć bez dragocenog doprinosa, dobre saradnje, neophodnih sposobnosti i šire podrške sledećih osoba:

Doruntina Baša, Abdulah Ferizi, Arsim Grđalić, Fatos Gubetini, Muhamet Hajrulahu, Aida Kolenović, Zana Hodža Krasnić, Lisa Leupolc, Šarlote Lukau, Fljora Maculja, Ljubiša Milovanović, Ilber Morina, Džudit Miler, Luiđi Ndou, Ardiana Osmani, Nina Pelkonen, Bajram Čerkinaj, Nehari Šari, Veprore Šehu, Milorad Trifunović.

Posebno se zahvaljujemo svim novinarima, urednicima, tonskim tehničarima, fotografima i dizajnerima koji su učestvovali u ovom zajedničkom poduhvatu.

Srdačno vam se zahvaljujemo.

TIRAZ

Urednik verzije priručnika na srpskom jeziku: Isak Vorgučić

Urednici engleske verzije ovog priručnika: Čarli Lufrani, Ketlin Zaidler

Prelom: Leart Zogjani

Sadržaj ovog priručnika je rezultat kolektivnog procesa, a sakupljen je tokom radionice održane u decembru mesecu 2013. godine. Stavovi izneseni u ovom delu su stavovi saradnika i ne odražavaju neophodno mišljenje bilo urednika ili forumZFD.

Ova publikacija je deo projekta Frekvencije prošlosti unutar Foruma za službu društvenog mira Kosova, koji je financiran od strane Nemačkog federalnog finistarstva za ekonomsku saradnju i razvoj (BMZ).

(CC BY-NC-ND 4.0) forumZFD 2014. Možete kopirati i distribuirati ovaj priručnik u štampanoj ili elektronskoj verziji, ukoliko pri tom tekst nije modifikovan, ako je naveden izvor, i ako je isti besplatan.

Forum Ziviler Friedensdienst e.V.

Qamil Hoxha 8/3

10000 Priština, Kosovo

+381 38 22 73 23

kosovo@forumzfd.de

30